

Лідія Ткаченко,
м. Київ, Україна

УДК 376-056.45

ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ

В статті описані фактори розвитку інтелектуально одареної людини. Дана їх характеристика в взаємозв'язку та взаємній обумовленості. Зроблено акцент на когнітивному, комунікативному, духовному та творчому розвитку людини. Основною умовою розвитку є використання всіх факторів для розвитку людини.

Ключевые слова: фактори розвитку, інтелектуально одарення людина, когнітивність, комунікативність, духовність, творчість.

The article highlights the factors of development of an intellectually gifted person. The author gives their characteristics in the relationship and interdependence. Emphasis is placed on the cognitive, communicative, spiritual and creative development of personality. The basic condition for development is the use of all of the factors for the development of the individual.

Key words: factors of development, intellectual giftedness, cognitive, communication, spirituality, creativity.

Наразі суспільство постало перед необхідністю розвитку за рахунок інтелекту. Це підтверджують риси сучасного суспільства, виокремлені Д. Беллом як такі, що переважають: нова роль теоретичного знання, перехід від виробництва товарів до виробництва послуг, домінування професійного й технічного класу суспільства над традиційним пролетаріатом, поява інтелектуальних технологій, що дають доступ до раціонального планування й соціального розвитку [5]. Таким чином, економічний та соціальний розвиток здійснюється за рахунок нового знання, що стає рушійною силою виробництва, визначає соціальну структуру людського капіталу, зумовлює стиль життя та спілкування. Так звані інтелектуальні технології відкривають можливості у перетворенні природи й навколишнього середовища, формуючи виклики перед суспільством щодо виробництва нових знань і розвитку особистості.

Виховання творчої особистості, здатної до сприйняття та здійснення змін зумовлює зосередження уваги суспільства та педагогічної науки на інтелектуально обдарованих дітях. Враховуючи тісний зв'язок між особистісним розвитком і розвитком творчих здібностей, метою статті є філософсько-освітній аналіз проблеми розвитку інтелектуально обдарованої особистості, а саме: чинників, що більше впливають на розвиток інтелектуально обдарованої особистості.

Загальноприйняте в педагогіці визначення особистості містить інтелектуальну, соціально-культурну та морально-вольову її складові. Особистість є суб'єктом власної життєдіяльності й виникає не із зовнішньої, а внутрішньої доцільності, через перетворення культури, що завоюється, а також індивідуальну творчу діяльність [8]. Ураховуючи структуру особистості, завдання статті окреслимо, як визначення чинників розвитку інтелектуальної, соціально-культурної та морально-вольової складових особистості та виявлення взаємозв'язків між ними, а також векторів спрямування педагогічних впливів освітньо-виховного середовища.

Інтелектуальний розвиток особистості потрібно сприймати у зв'язку з розумінням сутності сучасної філософської парадигми гуманітарного пізнання А. М. Медушевського – когнітивно-інформаційної теорії [13]. Її автор використовує синергетичне розуміння світобудови та стверджує, що поза цілісністю інформаційної системи суспільство не може функціонувати в принципі. Його інформаційна системність та цілісність притаманна суспільній організації будь-якого типу. Вони виступають в якості універсального засобу його зв'язку, представленого в будь-якій точці історії чи сучасності. Тому в когнітивно-інформаційній теорії висунуто нові системні категорії: *інформаційна сфера* (матеріально-речовий слід (шлейф) сукупного

когнітивного феномена людського мислення) та *інформаційне середовище людини*, де реалізується здатність до опосередкованого. Опосередкований інформаційний обмін здійснюється за посередництва цілеспрямовано створених одиниць інтелектуального продукту. Можливість такого обміну зумовлена процесами соціальної адаптації, що мають дві сторони – *антропологічну адаптацію* (допомога суспільства у соціалізації особистості) та *когнітивну адаптацію* (умова входження особистості в інформаційне середовище через здатність втілювати ідею мислення у річ та здатність розпізнавати у структурі цілеспрямовано створеної речі її призначення, функцію, сенс створення, ідею іншої особистості). На думку А. М. Медушевського, здатність фіксувати інформацію зовні та розпізнавати інформацію, зафіксовану у речі, є ключовим моментом у становленні особистості та суспільства [13].

У зв'язку з цією теорією для освітньої сфери чітко окреслюється проблемне поле, що пов'язане з розвитком особистості, а особливо інтелектуально обдарованої. Очевидно, що антропологічна адаптація триває по відношенню до дитини з моменту її народження. З дорослішанням особистості до цього процесу долучаються ширші соціальні кола – від перших соціальних контактів з найближчим оточенням (сім'я, родичі, друзі, сусіди) до контактів у межах країни та усього світу (завдяки інформаційно-комунікаційним технологіям). Цей вид адаптації для особистості є «успадкованим», зумовленим багатовіковою природою *homo sapiens*, тому відбувається природно та непомітно. Дитина асоціює себе з оточенням, яке традиційно долучає її до зв'язків зі соціумом та розширює спочатку за аналогією до поведінки дорослих, а пізніше – за потребами. Для фізично та інтелектуально здорової людини це не проблема і успішно завершується майже для всіх представників соціуму. Людина, незалежно від наявності й ступеня обдарованості, знаходить власне місце у суспільстві й відбувається майже в усіх соціальних ролях.

Інша річ когнітивна адаптація, що кожною особистістю, залежно від її природних обдарувань та особистих зусиль, на це спрямованих, здійснюється по різному. Когнітивна адаптація є важливим чинником розвитку дитини, оскільки залучає особистість до досягнення інформаційної сфери й визначає ступінь досягнення сукупного матеріального сліду феномену людського мислення. Для інтелектуально обдарованої особистості когнітивна адаптація має скласти особливу сферу спрямування зусиль, як власних, так і колективу освітнього закладу, що опікується навчанням, вихованням і розвитком особистості, користуючись термінологією К. Р. Роджерса, її фасилітаторів.

Інформаційно-когнітивна теорія А. М. Медушевського близька за методологічним підходом до теорії соціальної комунікації (семіосоціопсихології) Т. М. Дрідзе як універсального соціокультурного механізму, що забезпечує можливість суспільних інтеракцій.

Парадигмальні основи семіосоціопсихології містять комунікацію, текстову діяльність, текст і діалог. Комунікація реалізується у формі обміну діями породження та інтерпретації текстів – у текстовій діяльності. Текст у семіосоціопсихології трактується як одиниця комунікації та містить ієрархію комунікативно-пізнавальних програм, що поєднуються загальною концепцією чи замислом партнерів зі спілкування. У такому разі текстова діяльність є одним із ключових механізмів соціокультурної регуляції, що забезпечує через залучення до діалогу суб'єктності (свідомості, інтелекту, інтенції, волі та емоцій суб'єкта спілкування, можливість обміну діяльністю та її продуктами між людьми) [7]. Діалог трактується дослідницею як режим або умова комунікації. Цей режим відокремлює комунікативні процеси від процесів інформаційно-потокowego характеру, коли відправник і отримувач залишаються на різних полюсах інформаційного каналу.

Наявність так званого ефекту діалогу дозволяє відрізнити їх від інших псевдокомунікації (спроб діалогу, що не завершилися адекватними інтерпретаціями комунікативних інтенцій) та квазікомунікації (ритуальних «дійств», що підміняють живе спілкування і таких, що не припускали діалогу за вихідними умовами). Мета справжнього діалогу – «ідентифікації» – адекватна інтерпретація комунікативної інтенції партнера зі спілкування. Його значущість

виявляється первинною відносно до згоди/незгоди з партнером, оскільки згода/незгода завжди співвіднесені з тим, що було зрозуміло [6].

Для інтелектуально обдарованої особистості необхідними умовами розвитку є формування навичок розуміння, осягнення тексту (як отримання інформації), осягнення смислу через сприйняття і розуміння судження, що є когнітивною процедурою, а також породження тексту для передачі інформації та смислу. Ці комунікативні вміння набувають ознак творчості, коли здійснені як інтелектуальна дія. Досягнення повноцінної комунікації передбачає креативність у творенні тексту, щоб запобігти актам псевдо- та квазікомунікації. Для особистості розвиток когнітивних здібностей визначається не накопиченням знання, а осягненням смислів.

Вищезазначене переконує у тому, що розвиток комунікативних здібностей є обов'язковим для інтелектуально обдарованої особистості. Комунікативні здібності у широкому розумінні – це здатність особистості «вписатися» до «тканини» наукового знання, завдяки продуктивній текстовій діяльності. Інша сторона проблеми – це безпосередній зв'язок когнітивних та комунікативних здібностей, при чому провідна роль у цій діаді належить комунікативності. Чим вищий рівень розвитку комунікативних здібностей особистості, тим більша вірогідність адекватного здійснення когнітивних процедур, а отже – осягнення інформаційної сфери.

Основою означених здібностей є чітка мисленнева діяльність. Дитина має навчитися сприймати інформацію критично, аналізувати, дотримуючись законів логічного мислення, складати судження та на їх основі засвоювати поняття. Це сприяє появі певних обґрунтованих творчих ідей чи здійсненню адекватного вибору. Отже, необхідно навчити людину мислити. З цього приводу В. Г. Кремень зауважує, що: «мисленневий потенціал не стільки *повідомляє нові думки, скільки змінює свідомість людини*, відкриває багатовимірний континуум, у якому містяться нові духовні виміри. Мислення розширює простір можливостей людини» [11].

Важливим інструментом інтелектуального розвитку обдарованої особистості є рефлексія. Розуміння цього методу та вправність у його застосуванні має набуватися під час розуміння дитиною (без використання термінології), що таке знання, діяльність, інформація та канали інформації. Особливо гостро проблема рефлексії постає з огляду на тенденцію використання дитиною електронних інформаційно-комунікаційних засобів, що невпинно посилюється. Як зазначає Л. А. Найдьонова, «кожен віковий період має специфічні медіаризики, на профілактику яких має бути спрямована медіаосвіта, адже так створюється база для розв'язання наступних завдань розвитку в подальших вікових періодах» [14]. Це особливо важливо для інтелектуально обдарованих учнів, оскільки для них когнітивні процеси є «професійними» практиками. Однак створення цілісної системи шкільної медіаосвіти, що стане майданчиком здійснення рефлексії власних медіапрактик учнів та усвідомлення ефективності взаємодії з медіапростором, ще попереду. Тому найближче освітньо-виховне оточення обдарованих учнів має взяти відповідальність за формування потрібних навичок.

Інший аспект – саморефлексія обдарованих учнів, що є здатністю індивідуума у процесі здійснення діяльності сприймати й оцінювати себе (власні знання, думки, дії). Саморефлексія призводить до виникнення і розвитку самосвідомості, а також розвитку самої дитини. Рефлексія і саморефлексія забезпечують когнітивну адекватність у сприйнятті й осягненні світу, а також є головним чинником у гармонійному зростанні інтелектуально обдарованої особистості.

Нинішній етап техногенної цивілізації загострює увагу на парадигмі духовно-моральних цінностей через реальну загрозу існуванню самої людини. Ця загроза існує не лише у військових конфліктах, техногенних катастрофах, екологічних кризах, а й у деградації свідомості людини. Для того, щоб відбулася антропологічна катастрофа, зауважує В. Г. Кремень, «достатньо постійного забування про існуючі цінності, ствердження духовної неповноти, імітації, а не здійснення інтелектуальної діяльності» [10]. Досягнувши певного рівня розвитку, людська цивілізація, за висловленням С. Б. Кримського, порушила рівновагу між соціально значущим та соціально суцям, відбулася трансформація буття з вищого дару в засіб, технічний світ інструментальної активності [12].

Духовність, що є безперечним компонентом розвитку обдарованої особистості, водночас постає як сформованість моральної сфери особистості. На цьому акцентують Л. В. Губерський та ін.: «... поле духовності практично не має меж, адже містить фантазію, мрію, утопію, віру, та реальні духовні засади людської життєдіяльності. Духовний вибір особистості безмежний. Проте, є завжди один з двох варіантів вибору – добро і зло, правда і брехня, прекрасне і потворне» [2]. Практично будь-які життєві обставини, зі збереженням діапазону у проявах духовності, містять ситуацію вибору чи заперечення моральності, а особистість обов'язково, свідомо чи несвідомо, цей вибір здійснює. При цьому від морального вибору залежить збереження за певною дією смислового наповнення духовності й творчості чи набуття нею смислу бездуховності й руйнації.

Моральну основу духовності особистості розкриває В. О. Сухомлинський. Він наголошує на тому, що «гармонія людських граней, сторін, рис визначається чимось провідним, основним», розшифровуючи цю тезу так: «всебічно розвинена людина втілює в собі повноту й гармонію сил, здібностей, пристрастей, потреб, в якій вихователь бачить такі сторони, риси, грані, як моральну, ідейну, громадську, розумову, творчу, трудову, естетичну, емоційну, фізичну досконалість. Провідним, визначальним компонентом у цій гармонії є моральність» [16].

Людяність, свобода, відкритість, толерантність, співчуття, співробітництво тощо мають бути засвоєними дитиною і привласненими нею в якості патернів, проявів власних почуттів та здійснення розумових і фізичних дій. Інтелектуальна обдарованість, виявляючись в індивідуальних творчих діях і творчому продукті, наділених індивідуальними смислами й цінностями, що мають цінність соціально суцього, набувають найвищої цінності тоді, коли дорівнюють соціально значущому.

Інтелектуальні й когнітивні здібності обдарованої дитини забезпечують повноту пізнання та відображення оточуючого світу. Отримувана інформація у формі наукового знання про світ природи, досвід міжособистісних відносин складають масиви теоретичного й досвідного знання особистості. Проте лише у поєднанні з мотиваційно-смисловими ціннісними утвореннями вони породжують духовність особистості. У такому поєднанні розкривається спрямованість особистості, способи самовиявлення та самоствердження – здійснюються творчі акти, з'являються результати творчих зусиль.

Потрібно звернути увагу на взаємозумовленість і взаємовплив творчої діяльності й самотворення особистості. Особистість розвиває у творчості не тільки творчі навички певного виду діяльності, він розвиває загальний творчий потенціал. У свою чергу, творча діяльність «вибудовує» особистість. У творчій діяльності стверджується мотивація, довершується духовно-моральне прагнення власної ціннісної діяльності та відбувається переконання у здатності до цього, розширюється ареал творчих задумів та майбутніх здійснень. Так відбувається самоактуалізація та самоствердження особистості.

Іншим важливим чинником розвитку інтелектуально обдарованої особистості є осягнення нею власної індивідуальності. Засобом цього є засвоєння культурних цінностей людства, формування знанневої бази особистості із застосуванням останніх досягнень природничо-наукового та найбільш цінного гуманітарного знання. Визначаючи дві основні тенденції сучасної освіти як *фундаменталізацію* (що відповідає потребам швидкого розвитку новітніх інформаційно-телекомунікаційних та інших технологій) та *гуманізацію* (необхідність формування особистості, що розуміє інтереси суспільства та держави і, разом з тим, бачить можливості плідної співпраці з іншими), В. П. Андрущенко підкреслює: «у центрі освітянського процесу має знаходитись особистість з її людськими інтересами і потребами, етнонаціональними особливостями і культурою, прагненням до щастя й утвердженням цивілізованих форм у сучасному культурному полі» [1]. Засвоєння культурних цінностей (від загальнолюдських, якими є природничо-наукове, філософське, морально-етичне, естетичне тощо види знання, до локальних – національних та етнічних), з одного боку, збагачує особистість, примножуючи та урізноманітнюючи його духовну складову, а з іншого – допомагає осягнути власну індивідуальність.

Культура завжди була рушійною силою соціального розвитку та відображала «якісний шар» суспільного життя, демонструвала рівень творчих досягнень того чи іншого соціуму й окремих особистостей в історичному розвитку, фіксувала прорив людського духу до індивідуально, суспільно й історично обумовлених вершин. У такому розумінні культури привласнення цінностей інтелектуально обдарованою особистістю розкриває перед останньою можливість ґрунтувати власні розвідки й творчі домагання на фундаменті культурних досягнень людства.

Осягнення особистістю власної індивідуальності, розкриває перед нею світ неповторності та допомагає розумінню і розкриттю власних задатків. Завдяки осягненню творчих можливостей людини на основі культурно-історичного досвіду людства формується переконання особистості у власних можливостях. Отримуючи виклик щодо власних здібностей, особистість мобілізує зусилля та здійснює акт самоактуалізації та самоствердження у продуктивній творчій дії як відповідь. Цей процес осягнення культури та власних можливостей має бути гармонійним, зберігати цілісність особистості.

Збереження цілісності особистості, на думку Г. О. Балла, передбачає такі впливи на кожного учня/студента, що «мають сприяти його залученню до культури (загальнолюдської, національної, а також професійної) в єдності її нормативно-репродуктивних (цивілізаційних) і діалогічно-творчих складників. Механізмом оволодіння останніми є діалоги: *безпосередні* (з учителями, співучнями тощо), *опосередковані* (з авторами творів культури) та *внутрішні*» [3]. Також Г. О. Балл зауважує, що сприяння розвитку учня, як носія (не просто носія, а активного носія – суб'єкта) культури «може бути успішним за умови ретельної уваги до індивідуальних особливостей учня ... Є необхідним кваліфіковане врахування цих характеристик у педагогічному керівництві діяльністю учня, її психологічному супроводі, у професійній орієнтації тощо» [4]. Учений підсумовує, що таке врахування запобігає ймовірним негативним психологічним та психосоматичним наслідкам, а також сприяє позитивному розкриттю та подальшому збагаченню своєрідних індивідуальних можливостей кожного учня.

Інтенція інновації нині постає як вимога до творчості. Вона має бути іманентно присутньою у творчій діяльності людини, проявлятися в будь-якій сфері, особливо в інтелектуальній творчості. Інноваційність пов'язана з креативністю і творчістю причинно-наслідковим зв'язком, при чому як прямим, так і зворотним. Креативність є здатністю адаптивно реагувати на необхідність нових підходів і нових продуктів, що дозволяє усвідомлювати нове у бутті, хоча процес може мати як свідомий, так і несвідомий характер.

Численні дефініції щодо креативності узагальнив М. Д. Мамфорд. Він зазначив, що упродовж останнього десятиліття було досягнуто загальної згоди: креативність містить створення як духовного продукту, так і корисного (матеріального) продукту. П. Е. Торренс описав креативність як чутливість до проблеми, недоліків, прогалин у знаннях, відсутніх елементів, дисгармонії тощо; процес визначення проблеми; пошук рішень, вироблення здогадок, формулювання гіпотез щодо того, що потрібно знайти; дослідження й повторне дослідження цих гіпотез і, можливо, зміни та повторного дослідження їх; оприлюднення результатів.

Незвичний погляд на сутність креативності висловив Хамід Раджей Різі. Він визначив креативність як розумові здібності, що продукують нову ідею в будь-якій сфері. Тоді креативність – це не отримані знання чи наукова діяльність, а навичка, що може бути покращена за допомогою різних методів. Отже, креативність – це майже те саме, що стійка здатність до продукування новацій безвідносна до часу, віку, способу, манер, шляху, технологій, переваг, обставин і обмежень [17].

Потенційні можливості креативності й творчої діяльності обдарованої особистості мають складати діалектичну єдність з умовами для їхньої реалізації з боку суспільства. Це означає як зацікавленість, так і відповідальність у виявах творчої активності та в організації творчої діяльності інтелектуально обдарованої особистості в умовах навчально-виховного процесу. Для інтелектуально обдарованих дітей має бути створено розвивальний простір, у якому учасники діяльності (як її суб'єкти) беруть однакову участь. Це не означає, що обдарований учень у процесі навчання й становлення особистості не має зустрічати жодних

перешкод. Навпаки, додання певних труднощів формує риси характеру, що є необхідними для досягнення результату. Видатний педагог-практик В. О. Сухомлинський стверджував: «поступове розширення сфери моральних вчинків, збільшення або ускладнення творчих завдань є шляхом зростання особистості. Без подолання труднощів самоствердження неможливе, неможливе й багате духовне життя, уповільнюється духовний розвиток» [15]. Отже, духовність є не лише основою формування особистості, але й умовою її постійного зростання.

Узагальнюючи вищевикладене, потрібно зробити висновок, що чинниками розвитку інтелектуально обдарованої особистості є:

- когнітивний та комунікативний розвиток як загальні основи розвитку особистості;
- розвинене мислення;
- навички рефлексії та саморефлексії як методологія формування знанневого потенціалу та патернів діяльності особистості;
- духовний розвиток та моральність як його основа;
- творчість як діяльність, що виступає основним інструментом розвитку особистості;
- формування індивідуальності як здатності до самостійності мислення й творення;
- креативність як здатність до інноваційності;
- цілісність та гармонійність розвитку особистості;
- розвивально-освітній простір, у якому однаково участь беруть учасники освітньо-виховної діяльності як її суб'єкти;
- особистісна активність та вмотивованість.

Як видно з розвідок, згадані чинники є взаємопов'язаними. Якщо теоретичний аналіз дозволяє їх вичленити, то у практичній діяльності вони не можуть бути розглядуваними окремо. Так само важко встановити їхню ієрархію за винятком когнітивного, комунікативного, мисленнєвого й духовності, що дозволяє зробити конструктивні висновки.

Обдарованість може виявлятися на різних етапах розвитку дитини різною мірою, а розвиток одних складових може доповнюватися та заміщуватися за рахунок інших.

Обдарована дитина має бути постійно в полі зору у суб'єктно-суб'єктних відносинах освітньо-виховного середовища. Важливо враховувати кожний чинник і працювати на її розвиток.

Розвиток інтелектуально обдарованої особистості є метою і засобом творення суспільства знань. Сучасна педагогічна наука та філософія освіти (як її базисні складові) позиціонують розвиток інтелектуальної обдарованості як визначальний фактор самоздійснення та життєвого успіху не лише окремої людини, а й суспільства в цілому.

Використані літературні джерела

1. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту: статті, нариси, інтерв'ю [Текст] / В. П. Андрущенко. – К.: Знання України, 2004. – 804 с.
2. Андрущенко В. П. Соціальна філософія: історія, теорія, методологія: підруч. для вищ. навч. закл. [Текст] / В. П. Андрущенко, Л. В. Губерський, М. І. Михальченко. – 3-є вид., випр. та доп. – К.: Генеза, 2006. – 656 с.
3. Балл Г. О. Категорія особистості у психології: спроба впорядкування понятійного поля [Текст] / Г. О. Балл // Психолого-педагогічні засади розвитку особистості в освітньому просторі: матеріали методолог. семінару АПН України (19 березня 2008 р.). – К., 2008. – С. 103–110.
4. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования: пер. с англ. [Текст] / Д. Белл. – М.: Academia, 1999. – 956 с.
5. Дридзе Т. М. Две новые парадигмы для социального познания и социальной практики [Текст] / Т. М. Дридзе; отв. ред. Т. М. Дридзе // Социальная коммуникация и социальное управление в экوانтропоцентрической и семиосоциопсихологической парадигмах: у 2 кн. – М.: Изд-во Ин-та социологии РАН, 2000. – Кн. 1. – С. 5–42.
6. Дридзе Т. М. Социокультурная коммуникация: текст и диалог в семиосоциопсихологии [Текст] / Т. М. Дридзе // Социокультурное пространство диалога. – М.: Наука, 1999. – С. 58–77.

7. Енциклопедія освіти [Текст] / Акад. пед. наук України; голов. ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1048 с.
8. *Кремень В. Г.* Людина перед викликом глобалізації: творчість, людина, освіта [Текст] / В. Г. Кремень; за ред. В. Г. Кременя // Феномен інновацій: освіта суспільство, культура : монографія – К.: Педагогічна думка, 2008. – 472 с.
9. *Кремень В. Г.* Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору [Текст] / В. Г. Кремень. – К.: Педагогічна думка, 2009. – 519 с.
10. *Кремень В. Г.* Філософія національної ідеї: Людина. Освіта. Соціум [Текст] / В. Г. Кремень. – Вид. переробл. – К.: Грамота, 2010. – 576 с.
11. *Крымский С. Б.* Контуры духовности: новые контексты идентификаций [Текст] / С. Б. Крымский // Вопросы философии. – 1992. – № 12. – С. 12–28.
12. *Медушевский А. Н.* Когнитивно-информационная теория как новая философская парадигма гуманитарного познания [Текст] / А. Н. Медушевский // Вопросы философии. – 2009. – № 10. – С. 70–92.
13. *Найдьонова Л. А.* Соціально-психологічна модель медіаосвіти: особливості реалізації [Текст] / ред. рада: М. М. Слюсаревський (гол.), В. Г. Кремень, С. Д. Максименко та ін. // Наукові студії із соціальної і політичної психології: збірн. статей; НАПН України, Ін-т соціальної і політичної психології. – К.; Міленіум, 2012. – Вип. 30 (33). – С. 269–283.
14. *Сухомлинський В. О.* Духовний світ школяра [Текст] / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: у 5 т.– К., 1976. – Т. 1. – С. 209–396.
15. *Rajaei, Hamid.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://deathpix.com:8000/wikipedia_en_all_07_2014/A/Hamid_Rajaei.html
16. *Mumford, Mikael D.* Where have we been, where are we going? Taking stock in creativity research [Text] / Mikael D. Mumford // Creativity Research Journal. – 2003. – № 15. – P. 107–120.
17. *Torrance, Paul E.* The Torrance Tests of Creative Thinking: Norms–Technical–Manual–Research–Edition [Text] / Paul E. Torrance. – Princeton, New Jersey: Personnel Press, 1974. – 95 p.

Bibliography

1. *Andrushchenko V. P.* Rozdumy pro osvitu: statti, narysy, interv'yu [Tekst] / Viktor Petrovych Andrushchenko. – К.: Znannia Ukrainy, 2004. – 804 s.
2. *Andrushchenko V. P.* Sotsialna filosofiiia : istoriia, teoriia, metodolohiia : pidruch. dlia vyshch. navch. zakl. [Tekst] / V. P. Andrushchenko, L. V. Huberskyi, M. I. Mykhalchenko. – 3-ye vyd., vypr. ta dop. – К.: Heneza, 2006. – 656 s.
3. *Ball H. O.* Katehoriia osobystosti u psykhologhii: sproba vporiadkuvannia poniatiinoho polia [Tekst] / H. O. Ball // Psykhologo-pedahohichni zasady rozvytku osobystosti v osvitnomu prostori: materialy metodoloh. seminaru APN Ukrainy (19 bereznia 2008 r.). – К., 2008. – S. 103–110.
4. *Bell D.* Hriadushchee postyndustrialnoe obshchestvo. Opyt sotsyalnoho prohnozyrovanyia: per. s anhl. [Tekst] / D. Bell. – М.: Academia, 1999. – 956 с.
5. *Drydze T. M.* Dve novye paradyhmy dlia sotsyalnoho poznanyia y sotsyalnoi praktyky [Tekst] / T. M. Drydze; otv. red. T. M. Drydze // Sotsyalnaia kommunkatsyia y sotsyalnoe upravlenye v ekoantropotsentrycheskoi y semyosotsyopsykhologhycheskoi paradyhmakh: u 2 kn. – М.: Yzd-vo Yn-ta sotsyolohyy RAN, 2000. – Kn. 1. – S. 5–42.
6. *Drydze T. M.* Sotsyokulturnaia kommunkatsyia: tekst y dyaloh v semyosotsyopsykhologhyu [Tekst] / T. M. Drydze // Sotsyokulturnoe prostranstvo dyaloha. – М.: Nauka, 1999. – S. 58–77.
7. Entsyklopediia osvity [Tekst] / Akad. pед. nauk Ukrainy; holov. red. V. H. Kremen. – К.: Yurinkom Inter, 2008. – 1048 s.
8. *Kremen V. H.* Liudyna перед vyklykom hlobalizatsii: tvorchist, liudyna, osvita [Tekst] / V. H. Kremen; za red. V. H. Kremenia // Fenomen innovatsii: osvita suspilstvo, kultura : monohrafiia – К.: Pedahohichna dumka, 2008. – 472 s.
9. *Kremen V. H.* Filosofiiia liudynotsentryzmu v stratehiiakh osvitnoho prostoru [Tekst] / V. H. Kremen. – К.: Pedahohichna dumka, 2009. – 519 s.

10. *Kremen V. H.* Filozofia natsionalnoi idei: Liudyna. Osvita. Sotsium [Tekst] / V. H. Kremen. – Vyd. pererobl. – K.: Hramota, 2010. – 576 s.
11. *Krymskyi S. B.* Kontury dukhovnosti: novye konteksty ydentyfikatsyi [Tekst] / S. B. Krymskyi // Voprosy fylosofyy. – 1992. – № 12. – S. 12–28.
12. *Medushevskiy A. N.* Kohnytyvno-ynformatsyonnaia teoryia kak novaia fylosofskaia paradyhma humanytarnoho poznaniya [Tekst] / A. N. Medushevskiy // Voprosy fylosofyy. – 2009. – № 10. – S. 70–92.
13. *Naidonova L. A.* Sotsialno-psykholohichna model mediaosvity: osoblyvosti realizatsii [Tekst] / red. rada: M. M. Sliusarevskiy (hol.), V. H. Kremen, S. D. Maksymenko ta in. // Naukovi studii iz sotsialnoi i politychnoi psykholohii: zbirn. statei; NAPN Ukrainy, In-t sotsialnoi i politychnoi psykholohii. – K.; Milenium, 2012. – Vyp. 30 (33). – S. 269–283.
14. *Sukhomlynskyi V. O.* Dukhovnyi svit shkoliara [Tekst] / V. O. Sukhomlynskyi // Vybrani tvory: u 5 t.– K., 1976. – T. 1. – S. 209–396.
15. *Rajaei, Hamid.* – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://deathpix.com:8000/wikipedia_en_all_07_2014/A/Hamid_Rajaei.html
16. *Mumford, Mikael D.* Where have we been, where are we going? Taking stock in creativity research [Text] / Mikael D. Mumford // Creativity Research Journal. – 2003. – № 15. – P/ 107–120.
17. *Torrance, Paul. E.* The Torrance Tests of Creative Thinking: Norms–Technical–Manual–Research–Edition [Text] / Paul E. Torrance. – Princeton, New Jersey: Personnel Press, 1974. – 95 p.

**Володимир Камишин,
Олександр Стрижак,
Величко Віталій,**

м. Київ, Україна

УДК 37.013.42

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНИХ СИСТЕМ ЗНАТЬ ЯК ОСНОВА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ОСВІТИ

Авторами описується підхід з використанням інформаційних технологій стосовно формування та використання системи знань в навчальному процесі. Пропонується використовувати в навчальному процесі онтологію опису предметних областей. Описується процедура формування онтології побудови тезаурусної моделі, а також складові інформаційної системи з онтолого-управлінською архітектурою, виділяються особливості цієї системи.

Ключевые слова: системи знань, онтологія, тезаурус, відносини, інформаційні джерела та ресурси.

The authors describe an approach with the use of information technologies with respect to the formation and use of knowledge in educational process. It is proposed to use an ontology to describe the subject areas in educational process. The work describes the procedure for the formation of the thesaurus model building ontology as well as components of the information system with ontology-management architecture. The features of this system are described.

Key words: knowledge systems, ontology, thesaurus, relations, sources of information and resources.

Сучасні інформаційні технології дозволяють створити певний технологічний базис супроводу сучасних систем знань, що є основою забезпечення будь-якого навчального процесу. При цьому необхідно забезпечити вирішення завдання управління знаннями, які у пізнавальній і творчій діяльності використовують суб'єкти навчання. На наш погляд, важливим тут є не стільки накопичення масивів інформації, скільки здатність суб'єктів навчальної діяльності до структуризації, систематизації, конструювання та засвоєння знань. Інформаційні ресурси, що використовуються у навчальному процесі, складають нематеріальні активи, які можна віднести до розвивального середовища.